

BAB I

BUBUKA

1.1 Kasang Tukang Masalah

Hirup kumbuhna manusa teu bisa séwang-séwangan, tapi kudu campur gaul jeung masarakat lianna. Kitu ogé dina kahirupan sapopoé, tangtu manusa mikabutuh alat pikeun ngedalkeun maksud jeung tujuan nu hayang ditepikeun ka jalma lianna, boh sacara lisan atawa sacara tinulis. Alat nu di maksud nya éta basa.

Nurutkeun Wirakusumah jeung Djajawiguna (dina Sudaryat, 2004, kc. 5) basa mangrupa alat nu dipaké ku manusa pikeun ngedalkeun eusi haténa, diwangun ku réntétan sora nu geus ditangtukeun éntép seureuhna ku masarakat nu maké éta basa. Ari nurutkeun Sudaryat (dina Sudaryat, 2004, kc. 6) basa mangrupa sistem lambang omongan nu dihasilkeun ku pakakas ucap manusa kalawan puguh éntép seureuhna (sistematis) tur ragam (konvénsional) antaranggota masarakatna pikeun tujuan patali marga atawa komunikasi. Jadi basa mangrupa alat nu dipaké manusa pikeun ngedalkeun eusi haté, kahayang jeung sarupaning pamaksudan, atawa alat nu dipaké pikeun komunikasi antaranggota masarakatna.

Di Indonesia aya tilu rupa gundukan basa, nya éta basa daérah, basa nasional jeung basa asing. Salah sahiji basa daérah nu aya di Indonesia nya éta basa Sunda. Nurutkeun Sudaryat, spk. (2011, kc. 1) basa Sunda mangrupa basa indung pikeun urang Sunda, boh anu aya di Jawa Barat boh di saluareunnana. Kiwari basa Sunda téh kaasup basa anu masih kénéh dipiara tur diparaké ku masarakatna. Ku kituna, hirup-huripna basa Sunda ogé ditangtayungan ku nagara. Luyu jeung UUD 1945, Bab XV, Penjelasan pasal 36 nu nétélakeun yén “Di wewengkon-wewegkon anu mibanda basa sorangan, anu dipiara ku rayatna kalawan hadé-hadé upamana basa Jawa, Sunda, Madura, jeung sajabana, éta basa téh bakal diajén jeung dipiara ogé ku nagara ogé kaasup salah sahiji kabudayaan nu aya di Indonesia nu masih kénéh hirup”.

Halim (dina Sudaryat, spk. 2011, kc.2) nétélakeun yén dina kalungguhanana jadi basa daérah téh miboga pancén atawa fungsi, nu dijelaskeun dina seminar

politik bahasa Nasional 1975 di Jakarta, nya éta: (1) lambang kareueus masarakat Sunda, (2) lambang jatidiri (idéntitas) masarakat Sunda, (3) alat paguneman di lingkungan kulawarga jeung masarakat Sunda, (4) pangdeudeul basa nasional, (5) basa panganter di sakola dasar (SD) di kelas-kelas munggaran pikeun ngalancarkeun pangajaran basa Indonesia jeung pangajaran lianna, sarta (6) alat pamekar jeung pangdeudeul budaya Sunda.

Basa Sunda lahir bareng jeung lahirna masarakat Sunda katut budayana. Dina hirup kumbuhna, basa Sunda téh mibanda anéka ragam basa atawa variasi basa. Nurutkeun Suwito (1983, kc 148) ragam basa nya eta hiji istilah anu di paké pikeun nunjuk hiji salah sahiji tina sababaraha variasi anu aya dina pamaké basa. Sedengkeun éta variasi aya lantaran kabutuhan panyatur kana ayana alat komunikasi anu saluyu jeung situasi dina kontéks sosial. Ari Nurutkeun Chaer jeung Agustina (2010, kc. 62) ragam basa kawangun lantaran para panyaturna nu teu homogén sarta kagiatan interaksi sosial nu dipigawé ogé loba ragamna. Ragam basa dibédakeun kana sababaraha kritéria nya éta dumasar kana panyaturna jeung dipakéna éta basa, tingkat kaformalanna, sarta segi sarana,

Ragam basa dumasar kana dipakéna basa, ragam basa téh dipaké dina sababaraha widang misalna waé widang jurnalistik, militér, atawa dina widang ilmiah. Ari nurutkeun Martin (dina Chaer jeung Agustina, 2010, kc. 70) ragam basa dumasar kana segi kaformalanna dibagi kana lima rupa nya éta ragam baku, resmi, usaha, santai jeung akrab. Ragam basa dumasar kana saranana nya éta ragam lisan sarta tinulis.

Ragam basa dumasar kana panyaturna, aya idiolék jeung dialék. Nurutkeun Chaer jeung Agustina (2010, kc. 63) dialék nya éta ragam basa ti kelompok panyatur nu jumlahna rélatif, aya dina hiji tempat, wilayah, atawa aréa anu tangtu. Sedengkeun idiolék nya éta ragam basa nu sipatna perorangan. Ari nurutkeun Sudaryat, spk. (2011, kc.3) ragam basa anu dipaké di daérah atawa wewengkon téh geus lila disebut basa Sunda wewengkon (lokabasa, dialék lokal, dialék regional, atawa régiolék).

Mekar jeung tumuwuhna basa dipangaruhan ku rupa-rupa faktor, saperti faktor kabasaan, faktor luareun basa, kaayaan alam, batas-batas pulitik, ékonomi, patukeurna budaya jeung cara hidup masarakat hiji wewengkon. Lantaran

pangaruh éta faktor, dina ngamekarkeunana basa dialék téh bisa ngalaman dua kamungkinan parobahan. Kahiji, bisa jadi basa nu aya di wewengkon robah jadi basa lulugu. Kadua, bisa jadi basa nu aya di wewengkon téh leungit. Upamana waé, pangaruh basa deungeun kana basa Sunda. Loba urang Sunda anu geus teu reueus kana basana sorangan, malah ayeuna mah aya nu ngarasa géngsi nalika urang Sunda ngagunakeun basa Sunda. Éta hal disababkeun ku ayana rasa yén basa deungeun leuwih hadé, gaya, jeung lian-lianna deui. Padahal salaku masarakat Sunda, kuduna miboga kasadaran kana basana sorangan, ulah nepi ka basa deungeun ngalindih basa Sunda.

Pangaruh tina éta faktor mangrupa bangbaluh anu kudu buru-buru diungkulan. Salah sahiji cara ngungkulan pikeun éta bangbaluh nya éta ku cara ngawanohkeun, miara, ngamumulé sarta ngamekarkeun ragam basa Sunda.

Salah sahiji ragam basa Sunda nu aya di tatar Sunda, sarta kudu dipiara tur di mumulé téh nya éta ragam basa Sunda nu aya di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut. Masarakat di Kacamatan Cibiuk biasa nyebut ragam basana ku basa Sunda Ciak. Basa Sunda Ciak mangrupa cicirén atawa idéntitas anu ngabédakeun masarakat Cibiuk jeung masarakat lianna. Ieu basa téh mangrupa karagaman basa Sunda anu perlu dipiara jeung mangrupa kareueus pikeun masarakat Cibiuk.

Baheula ayana basa Sunda Ciak di Cibiuk téh dilantarankeun ku ayana penjajahan. Dina mangsa harita, masarakat Cibiuk ngarasa teu aman dina sagala laku lampah nu dilakukeun dina kahirupan sapopoéna, kaasup komunikasi antar masakatna. Nu jadi kasang tukang éta kajadian téh nya éta ku lobana mata-mata ti para penjajah pikeun numpas masarakat anu boga niat pikeun ngalawan penjajah dina raraga majuangkeun kamerdékaan. Ku kituna pikeun komunikasi dina kahirupan sapopoéna, masarakat Cibiuk boga inisiatif ku cara nyieun basa sandi anu husus dipaké ku urang Cibiuk. Kaasup komunikasi antar pejuang kamerdékaan dina ngalawan penjajah. Lantaran masarakat Cibiuk lolobana boga pakasaban dagang, mangka basa Ciak gé dipaké dina komunikasi antar pedagang pikeun ngarancang stratégi dagangna sangkan teu dipikanyaho ku bangsa Cina.

Geus aya sababaraha panalungtikan anu medar ngeunaan ragam basa Sunda hususna basa dialék nu aya di wewengkon urang Sunda, anu jadi salah sahiji cara dina raraga ngawanohkeun, miara, ngamumulé sarta ngamekarkeun basa Sunda

dialék, diantaranya nya éta: Mimi Helmiah (2005) *Basa Sunda Pandéglang di Kacamatan Munjul pikeun Bahan Pangajaran Basa Sunda di SMP*, Adi Senjaya (2005) *Basa Sunda Dialék Sukabumi di Kacamatan Waluran*, Yanti Damayanti (2006) *Basa Sunda Dialék Cisaat Sukabumi pikeun Bahan Pangajaran Basa Sunda di SMP*, Desi Maulina Riza (2007) *Basa Sunda Dialék di Kacamatan Langensari Kota Banjar*, Dedeh Nurfaridah (2007) *Basa Sunda Dialék Majalénka di Kacamatan Sukahaji* Ita Fauziah (2012) *Basa Sunda Dialék Garut di Kacamatan Karangpawitan pikeun Bahan Pangajaran Basa Sunda di SMA*, Muhamad Resi Septian (2012) *Géografi Dialék Basa Sunda* Suradé di Kabupatén Sukabumi pikeun Bahan Pangajaran Maca di SMP, Ace Monika Murdiani (2013) *Basa Sunda Dialék Bekasi di Kacamatan Setu pikeun Bahan Pangajaran Maca di SMA*, Winda Choeri Apriany (2014) *Basa Sunda Dialék Breber di Kacamatan Salem pikeun Bahan Pangajaran Maca di SMP*.

Dina sababaraha panalungtikan nu geus dilaksanakeun, miboga sasaran nya éta panalungtikan ngeunaan basa Sunda wewengkon, ari nu ngabédakeunana nya éta dina objék jeung tempat panalungtikannana. Eta hal ngajadikeun bukti yén di Tatar Sunda téh miboga basa anu variatif.

Sanajan geus loba panalungtikan ngeunaan ragam basa Sunda anu aya di wewengkon-wewengkon Jawa Barat, tapi anu nalungtik ngeunaan ragam basa Sunda anu aya di Kabupatén Garut hususna di Kacamatan Cibiuk teu acan aya, ku kituna perlu diayakeun panalungtikan ngeunaan ragam basa Sunda wewengkon nu aya di éta tempat. Ngaliwatan ieu panalungtikan dipihareup masarakat bisa mikawanoh ragam basa Sunda nu aya Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut, jeung numuwuhkeun kasadaran dina makéna basa anu luyu jeung wewengkon masarakatna, hususna di wewengkon anu ditalungtik. Ku kituna, ieu panalungtikan anu judulna “*Ragam Basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut*” téh dilaksanakeun.

1.2 Rumusan Masalah

Dumasar kasang tukang anu geus diébréhkeun saméméhna, sangkan panalungtikan teu lega teuing ambahanana, mangka ieu panalungtikan museurkeun kana kandaga kecap dumasar widang: (a) istilah pancakaki, (b) istilah

gaganti jeung sesebutan, (c) istilah kahirupan jeung masarakat, (d) istilah babagian awak, (e) istilah imah jeung babagianna, (f) istilah pakakas, (g) istilah kadaharan jeung inuman, (h) istilah panyakit, (i) istilah pakasaban, (j) istilah pakéan, (k) istilah tutuwuhan jeung bungbuahan, (l) istilah sasatoan, (m) istilah kaayaan jeung usum, (n) istilah budi parangi, (o) istilah kaulinan, (p) istilah pagawéan, (q) kecap pananya, panyambung, panambah jeung panganteb, (r) istilah bilangan. Dina ieu panalungtikan, aya sababaraha masalah anu perlu dirumuskeun. Éta rumusan masalah diébréhkeun dina wangun patalékan, saperti ieu di handap.

- 1) Kumaha asal-usul ragam basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut?
- 2) Kumaha kandaga kecap ragam basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut?
- 3) Kumaha wangun kecap ragam basa Sunda Ciak Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut?
- 4) Kumaha pola parobahan ragam basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut?

1.3 Tujuan Panalungtikan

Unggal kagiatan panalungtikan tangtu miboga tujuan. Dina ieu panalungtikan miboga tujuan umum sarta tujuan husus.

1.3.1 Tujuan Umum

Tujuan umum nu hayang dihontal dina ieu panalungtikan téh nya éta pikeun mikanyaho jeung ngadéskripsikeun ragam basa Sunda Ciak nu aya di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut.

1.3.2 Tujuan husus

Tujuan husus anu baris dihontal dina ieu panalungtikan nya éta pikeun mikanyaho jeung ngadéskripsikeun:

- 1) asal-usul ragam basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut;
- 2) kandaga kecap ragam basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut;

- 3) adegan kecap ragam basa Sunda Ciak Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut; jeung
- 4) pola parobahan ragam basa Sunda Ciak di Kacamatan Cibiuk Kabupatén Garut.

1.4 Mangpaat Panalungtikan

Dina dilaksanakeunana ieu panalungtikan, tangtuna dipiharep ayana mangpaat nu bisa kacangking boh mangpaat téoritis boh mangpaat praktis.

1.4.1 Mangpaat Téoritis

Ku diayakeunana ieu panalungtikan dipiharep bisa nyangking sajumlahing ragam basa anu husus aya di daérah panalungtikan. Ku kituna bisa ngajembaran kandaga kecap basa Sunda anu geus aya, atawa ngajembaran tataran leksikologi.

1.4.2 Mangpaat Praktis

Mangpaat praktis anu dipiharep tina ieu panalungtikan, nya éta:

1. Pikeun panalungtik, bisa ngeuyeuban pangalaman langsung sarta numuwuhkeun kasadaran pikeun ngalarapkeun jeung mikaweruh ragam basa Sunda Ciak nu dipimilikna.
2. Pikeun lembaga akademik nya éta Departemen Pendidikan Bahasa Daerah jeung Pamaréntahan Daérah, dipiharep ieu panalungtikan bisa dijadikeun référénsi jeung dokuméntasi ngeunaan basa Sunda dialék Garut di Kacamatan Cibiuk. Lain ti éta, pikeun ngajembaran élmu pangaweruh ngeunaan basa, hususna basa dialék anu dipimilik ku masarakat Garut nu némbongkeun kabeungharan basa Sunda.
3. Pikeun masarakat, ieu panalungtikan bisa jadi bahan informasi jeung numuwuhkeun kasadaran masarakat ngeunaan ragam basa Sunda Ciak.

1.5 RaragaTulisan

Bab I bubuka, eusina ngawengku kasang tukang, identifikasi jeung rumusan masalah, tujuan panalungtikan, mangpaat panalungtikan, mangpaat panalungtikan jeung Sistematika tulisan.

Bab II ulikan pustaka, didadarkeun sababaraha tiori-tiori anu aya patalina jeung dialék, basa lulugu, sarta kandaga kecap.

Bab III metode panalungtikan, lokasi jeung populasi sampel panalungtikan, desain panalungtikan, wangenan operasional, instrument panalungtikan, téhnik ngumpulkeun data jeung analisis data.

Bab IV hasil panalungtikan jeung pedaran, eusina ngadadarkeun ragam basa Ciak anu aya di Kecamatan Cibiuk.

Bab V kacindekan jeung saran. Anu eusina mangrupa kacindekan jeung saran ngeunaan hasil panalungtikan.